7/2239

T.C.
DEVLET BAKANLIĞI

SAYI : B.02.0.004/0 11 31

KONU :

ANKARA
26/04/2004

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

İLGİ :06.04.2004 tarih ve A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/2239-5076/17618 sayılı yazınız.

İstanbul Milletvekili Emin ŞİRİN'in Bakanlığıma tevcih ettiği 7/2239 esas numaralı yazılı soru önergesine verilen cevap ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr.Mehmet AYDIN
Devlet Bakanı

EKLER :
EK-1 Cevaplar (10 Sayfa)

DAĞITIM :
Gereği :
T.B.M.M. Bşk.lığı Gn.Sekr.

Bilgi :
Başbakanlığa

7/2239

İstanbul Milletvekili Emin Şirin'in 30/03/2004 tarihli ve 7/2239 esas numaralı yazılı soru önergesine verilen cevaplar:

1) Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, 20-28 Şubat 2004 tarihlerinde, Devlet Bakanlığının 16.02.2004 tarih ve 68 sayılı onayına istinaden Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etmiş ve çeşitli temaslarda bulunmuştur.

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, ABD ziyareti sırasında, Türkiye'de din anlayışı ve Türkiye tecrübesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapısı, misyonu ve vizyonu hakkında bilgiler vermek ve Türkiye'nin daha etkin tanıtılmasına yönelik projelerin geliştirilmesini tartışmak amacıyla üniversite, araştırma merkezleri ve düşünce kuruluşlarında yetkililerle görüşmeler yapmıştır. Ayrıca ABD'de yaşayan Türklere yönelik din hizmetlerinin planlanması ve bu hizmetlerin daha etkin yürütülmesine ilişkin incelemelerde de bulunmuştur.

ABD gezisi çerçevesinde ziyaret edilen bilimsel ve stratejik kurumlar şunlardır: Utah Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Georgetown Üniversitesi, "Center for Christian-Muslim Understanding" Araştırma Merkezi, The Nixon Center, ABD Dışişleri Bakanlığı International Religious Freedom Dairesi, National Security Council, Center for the Study of İslam & Democracy, Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonu, Eyüp Sultan Camii ve Kültür Merkezi.

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu seyahati çerçevesinde Utah Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezince düzenlenen Moderation in İslam- İslamda Ilımlılık" konulu konferansta "Moderation in İslam: The Türkish Experience; Mission and Vission of the Diyanet as Public, Independent and Civil Institution- İslam'da Ilımlılık: Türkiye Tecrübesi, Diyanet'in bir Kamu Kuruluşu, Bağımsız ve Sivil Bir Kurum olarak Misyonu ve Vizyonu" konulu bir bildiri sunmuştur. Ekte takdim edilen bu bildiride Diyanet İşleri Başkanlığının yapısı anlatılmış ve Türkiyedeki din anlayışının özellikleri ve kökleri üzerinde durulmuştur.

2) Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, ziyaret ettiği diğer kurumlarda (ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Din özgürlüğü Dairesi ve Ulusal Güvenlik Konseyi de dahil) gerçekleştirdiği temaslarda Türkiye'deki din anlayışının özelliklerine, diğer İslam ülkelerinden farklarına ve din özgürlüğüne işaret etmiş, Türkiye'nin bu konudaki deneyiminin tarihi köklerini ve halihazır durumunu anlatmıştır.

Gerçekleştirilen temaslar esnasında ekli tebliğ metni çerçevesinde ve Ülkemizin din konusundaki deneyim ve birikiminin tanıtımına yönelik görüşmeler yapılmış, ülkemizin dış politika konuları hiçbir şekilde müzakere edilmemiştir.

3) Gerek Diyanet işleri Başkanlığını ziyarete gelen ve aralarında yabancı ülke büyükelçilerinin de bulunduğu misafirlerle ve gerekse yurtdışı temaslarında ziyaret edilen resmi ve sivil kuruluş temsilcileri ile, Diyanet İşleri Başkanlığının bilgi ve hizmet alanına giren konularda görüşmeler yapılmasını ve ülkemizin din alanındaki deneyim ve birikiminin tanıtılmasını, Diyanet İşleri Başkanlığının yasalarla üstlendiği yetki ve sorumluluk çerçevesinde kalan olumlu faaliyetler olarak değerlendirmekteyiz.

7/2239

İslam'da Ilımlılık: Türkiye Tecrübesi, Diyanet'in bir Kamu Kuruluşu, Bağımsız ve Sivil Bir Kurum olarak Misyonu ve Vizyonu*

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

Modern Türkiye, demokratik kültürünü sürekli geliştirerek din ve laiklik arasında bir denge kurmayı çalışmaktadır. Kanaatime göre, Türkiye şu sorulara cevap bulma konusunda mükemmel bir araştırma örneği oluşturmaktadır: Türkiye'yi diğer Müslüman ülkelerden farklı kılan nedir? Türkiye'de İslam'ın ılımlı bir şekilde algılanması ve anlaşılmasının kaynakları nelerdir? İslam ve demokrasi bir arada varolabilir mi? Demokrasi dini çeşitliliğe ne dereceye kadar özgürlük sağlayabilir? Bildirimde söz konusu sorulara cevap bulmaya çalışacağım.

Türkiye'de, İslam'ın toplumda nasıl algılandığına, anlaşıldığına ve uygulandığına katkıda bulunan birçok teşkilat ve kuruluş bulunmaktadır. Daha geniş anlamda, bu kişi ve kuruluşlar üç kategoriye ayrılabilir.

Birinci kategori, kamu ve özel eğitim kurumları, okullar ve kurslar gibi resmi teşkilat ve kuruluşları kapsamaktadır. İkinci kategoride, dini cemaatler, sivil örgütler, dini yapılanmalar ve teşkilatlar gibi gayri resmi kurum ve teşkilatlar bulunmaktadır. Üçüncü kategoride kitle yayın organları (TV kanalları ve gazeteler), kitaplar, dergiler ve internet gibi haberleşme ağları bulunmaktadır. Bütün bu kurumlar, dini bilginin geliştirilmesi ve kamuya aktarılmasında çeşitli derecelerde rol oynamaktadırlar. Bu aktarımların kapsamı ve metotlarının, İslam'ın kitleler tarafından nasıl algılandığı üzerinde bir etkisi olduğu şüphe götürmezdir. Bu kurumların rolünün ve İslam'ın modern Türkiye'de nasıl algılandığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi çok faydalı bir uygulama olacaktır. Ancak zamanın kısıtlı olması nedeniyle sadece, Türkiye'de Diyanet olarak bilinen Diyanet İşleri Başkanlığının rolü hakkında bazı fikirlerden bahsedeceğim.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, dini bilginin oluşturulması ve aktarılmasında bir kamu kuruluşu olarak özel bir rolü vardır. Başkanlık, Türkiye'deki Müslümanlara, dini hizmetlerin sağlanmasından ve bu hizmetlerin düzenlenmesinden sorumludur.

Burada, Diyanet'in rolü ve görevini anlamaksızın, Türkiye'deki din ve toplum analizimizin eksik kalacağını ifade etmek isterim. Bu nedenle, Diyanet'in bir kamu kuruluşu, bağımsız ve sivil bir kurum olarak misyonuna ve vizyonuna kısaca değineceğim. Diyanet'in bu yönleriyle ne kastettiğimi açıklamadan önce, dini işlerin yönetilmesi ve devlet ve siyasetle olan bağlantılarıyla ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişten bahsetmek istiyorum.

Sultan, devletin başı olarak teoride siyasi ve dini yetkisi olmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu'nda dini meseleler Sultan ve devlet adına bir Şeyhülislam tarafından yürütülürdü. Devlet, Şeyhülislama din işlerini organize ve idare etmesi için imkanlar ve özgürlük sağlamıştı. Kısaca devlet, Şeyhülislam vasıtasıyla din işlerinin organize edilmesi ve idaresinde sorumluluk üstlenmişti.

Bununla beraber, Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin sorumluluk ve yetkisi farklı bir usulde Türk devletine aktarıldı. Burada biraz farklı olmakla beraber devlet-din işlerinde bir dereceye kadar tarihi bir devamlılık görülebilir.

Modern Türkiye'de devlet ayrıca din işlerinin organize edilmesi ve idaresinin sorumluluğunu üstlenir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan laik devlete geçiş döneminde Diyanet bir kamu kuruluşu olarak kuruldu. Osmanlı metotlarının bir dereceye kadar sürdürülmesi amaçlanıyordu ve bu tip faaliyetlerin devletin laik yapısı ile bağdaşır şekilde olacağı hedefleniyordu. Diyanet, İslam inancı, ibadetleri ve ahlak esasları alanlarında din işlerinin yürütülmesinden sorumlu tutuldu. Camilerin yönetilmesi ve insanları İslam konusunda bilgilendirme de Diyanetin öncelikli sorumluluk alanına girdi. Diyanetin amaçları ve organizasyonuna baktığımızda onu yalnızca bürokratik bir kurum olarak değil, daha ziyade ahlaki dindarlığı yerleştirecek bir projenin parçası olarak görebiliriz.

Burada ayrıca, İslam'da ruhban sınıfının olmadığı şeklinde birçok kişi tarafından savunulan bir görüşten de bahsetmeliyim. İslam açısından bunun anlamı, Allah adına konuşmaya yetkili bir ruhban sınıfının bulunmamasıdır. Bununla beraber, İslamiyet'in ilk döneminden itibaren namazları kıldıran ve İslamiyet'i öğreten özel insanlar ve öğretmenler olmuştur.

Dini hizmetler, günlük hayatın bir parçası olarak ortaya çıktı ve bu tip hizmetlerin sağlanması için bir kısım insanlar görevlendirildiler veya sorumluluk üstlendiler. Din hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumlu kişilerin ortaya çıkması veya organize edilmesi Müslüman toplumların sosyal yapıları ve siyasi gerçeklerine göre olmuştur. Toplumsal şartlar ve siyasi gerçeklere ilave olarak baskın kültürler ve gelenekler de din işlerinin günlük akışından ve Müslüman dünyasında din hizmetlerinin yerine getirilmesinden sorumlu olan kurumların oluşmasına yardım etmiştir.

Bu faktörlere bağlı olarak, sivil, bağımsız, yarı kamu ve kamu kurumları din işlerini organize etmek ve yönetmek için ortaya çıktı. Türkiye'de Diyanetin şu andaki statüsü ve fonksiyonu ile kurulmuş olması İslamiyet'te ruhban sınıfının olmaması fikrine aykırı değildir. Diyanetin, din işlerinin düzenlenmesi ve din hizmetlerinin sağlanmasına yönelik toplumsal bir ihtiyaca cevap olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Diyanetin, din işlerinde kamu düzenini kurma problemine cevap ve din hizmetlerinin tatminkar şekilde verilmesine yönelik toplumsal talebi karşılamak için bir çözüm olarak kurulmuş olduğu da düşünülebilir. Burada, İslam'da ruhban sınıfının olmayışının Müslüman toplumlarında din işlerinin rast gele yapıldığı veya din hizmetlerinin düzensiz bir şekilde sağlandığı anlamına gelmediği gerçeğini vurgulamak isterim.

Şimdi Diyanet'in daha önce belirtilen üç özelliğini açıklamaya geçeceğim.

1. Diyanet bir kamu kurumudur: Yapısal olarak Diyanet bir kamu kurumudur; Diyanet, devlet mekanizması ve bürokratik sistemin parçasıdır. Diyanetin devlet yapısı içindeki yeri ve bunun devletin laik yapısına aykırı olup olmadığı hukukçular ve akademisyenler arasında tartışıla gelen bir konudur. Bu husus, bir kimsenin laikliği nasıl anladığına bağlıdır. Devlet örgütlenmesi içindeki Diyanet, Türkiye'de kabul gören aşağıdaki kurallara göre laiklik ile ters düşmemektedir:

1) Dinler, devlet işlerinde baskın ve etkin olmamalıdır.

2) Bireylerin dini yaşamlarındaki kısıtlanamaz özgürlükler ve din hürriyeti koşulu anayasal koruma altında bulunmaktadır.

3) Din'in istismarı ve kötüye kullanımının engellenmesi, kamu menfaatinin korunması için gereklidir.

4) Devlet, kamu düzeni ve kamu haklarının koruyucusu olarak, dini hak ve özgürlükleri güvence altına almak yetkisine sahiptir.

Burada gördüğümüz şey, bir tarafta dini özgürlüklerin korunması ve aynı zamanda da sosyal düzeni tehdit edebilecek dini taleplerin kontrol edilmesi için bir mekanizmanın bulunmasıdır. Dini konulardan kaynaklanan kamu ihtiyaçları göz önüne alınarak dengelenmiş bir politikanın teminini amaçlayan kamu hakları ile ilgili bir de ilke bulunmaktadır.

Sağlam dini bilgiler edinmek, dini işlerin organizasyonu ve vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf etmek modern toplumların önemli görevleridir. Diyanetin kamusal yapısı onun organizasyonel işleri ile bağlantılıdır. Diyanetin kamusal boyutu, dini bilgilerin nasıl üretileceği veya insanların dini konularda aydınlatılmasıyla ilgili değildir. O'nun kamusal yapısı, kamu düzeni tarafından ihtiyaç duyulan dini hizmetler için kurumsal yapı ve politikaların temini gerçeği ile ilgilidir. O'nun kamusal yapısı aynı zamanda talepler ve özgürlükler arasında bir dengenin tesisi ile de ilgilidir.

2. Diyanet bağımsız bir kurumdur: Diyanet bağımsız bir (kamu) kurumdur, çünkü O akademik faaliyetlerinde, İslami konulardaki entelektüel tartışmalarda, dini bilgilerin üretiminde ve onu topluma yaymakta özgür olmaktan yanadır. Dışardan nasıl görünürse görünsün, benim başkanlığımdaki Diyanet'in din hizmetlerini özgürce yerine getireceğini vurgulamak isterim.

Biz politikalarımızı akademik birikim ve deneyimler temeline dayanarak planlamakta ve yürütmekteyiz. Bunu yaparken, dış tesirlere bakmaksızın, en iyi seçimleri yapabilmek ve mümkün olan tüm yorumlar arasından en asla bağlı/otantik çözümleri bulmak için çok büyük çaba sarf ediyoruz. Bu noktada, dikkatlerinizi laiklik anlayışımıza çekmek istiyorum. Laiklik, dinin yorumlanmasına devletin müdahalesi demek değildir. Aynı şekilde laiklik, devletin dinin nasıl açıklanacağı ya da topluma nasıl yansıtılacağı konusuna müdahalesi anlamına da gelmez.

Laiklik devlet tarafından dinin yorumlanması demek değildir. O, bireylere ve kamu kurumlarına dinin yorumlanması, dini bilgilerin oluşturulması ve aktarılması konularında özgürlük sağlanması anlamına gelir. Devletin dinin tanımını yapması, laikliğin özüne ters düşecektir. Bu nedenle, Diyanet'in bu konularla ilgili olarak akademik ve entelektüel bağımsızlığı vardır; çünkü halkı bilgilendirirken ve din hizmetlerini sağlarken kullanılan dini yorumların hepsi bireysel ve kurumsal kapasite ve Türkiye'deki konuyla ilgili olan kişilerin deneyimleri ve hatta Müslüman dünyasının birikimi ile bağlantılıdır.

Diyanet'in din konusundaki yaklaşım ve yorumunun özgün yönlerinden biri de, bizim dini yalnızca teorik bir inanç sistemi olarak görmeyişimizdir. Hepimizin bildiği gibi, İslam'ın yorumu ve anlaşılması coğrafi bölgelere, baskın yerel gelenek ve kültürlere göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle, din sosyal bir tecrübe ve sosyolojik bir olgu olarak görülmelidir. Sosyolojik gerçekler, tarihi miras ve tecrübeler din işlerinin organizasyonunda özgürlüğün sınırlarını belirler. İşte Diyanetin bugün karşı karşıya olduğu problem de budur.

Bu sosyolojik gerçekler ve gelenekler bir kurumun dini yorumlamada ne kadar özgür olabileceğinin de sınırlarını çizmektedir. Bu tip faktörler özgürlüğümüzün sınırlı olduğunu gösterir. Ancak bu kısıtlamalar dini metinlerden ziyade gelenekler ve tarihi mirastan kaynaklanmaktadır. Yani bu kısıtlama kurumun kamusal karakterinden ötürü değildir. Türkiye'de oldukça yaygın ancak yanlış bir eğilim mevcuttur. O da şudur; bazı kimseler Diyanetin dini hizmetlerini ve İlahiyat fakültelerindeki öğretim görevlilerinin dinin yorumunda tedbirli/ihtiyatkar davranmakta oluşunu, onların kamu/devlet ile ilişkisiyle açıklamaktadır. Kanımca, Diyanetin hassasiyeti ve öğretim görevlilerinin dini yorumlamada çekimserliği kamu yapısı ile bağlantıları veya bu kurumların kamu kurumu olmaları ile ilişkilendirilmemelidir. Bu durum, İslami bilginin üretilmesindeki metodoloji ile bağlantılıdır.

3. Diyanet sivil bir kuruluştur: Diyanetin üçüncü özelliği ise, demokrasinin bir sonucu olarak sivil bir kuruluş olmasıdır. Diyanet Müslümanların dini gereksinimleri sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye nüfusunun çoğunluğunu Müslümanlar teşkil etmektedir. İnsanların sağlam/sahih bilgi ışığı altında özgürce kendi dinlerini öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Diyanet toplumdaki bu ihtiyaçları karşılamak için kurulmuştur. Bu sebeple de o demokratik ve sivil bir temele sahiptir.

Türk toplumunun dini yaşamından kaynaklanan talep ve gereksinimlerden ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, biz din hizmetini sunarken ve dini konularda halkı aydınlatırken onların taleplerini, geleneklerini ve deneyimlerini göz önünde bulunduruyoruz. Aynı zamanda bilimsel bağımsızlığınızı da koruyoruz. Diyanet sosyal barış ve güveni temin eden istikrarlı düşünce ve deneyimleri takip eder. Aşırı düşünceleri benimsemez. Bu durum Diyaneti akademik kurumdan farklılaştırır.

Diyanet insanların inançlarını zedeleyen ya da onların dini tecrübe ve tercihlerini tahrip eden bir politika izlemez. Diyanet halkın inancını ve ibadetini küçümsemez. Bu anlamda Diyanet insanlar üzerinde özel bir dini model empoze etme politikasını gütmez. Diyanet tek tip bir İslam fikrini desteklememektedir.

Diyanet hizmet verirken talepleri ve gelenekleri dikkate alır. Ancak ve eğer ortak ve süregelen bir düşünceden sapma olursa o zaman Diyanet sağlam/kaynağa dayalı bilgi üretir. Somut ilim ve irfan ışığında insanları dini inançları ve ibadetleri ile ilgili olarak eğitir. İşte Diyanetin kamusal özelliği burada kendini gösterir. Bu durumda toplumsal talepler ve özgürlükler kamunun kaygıları kadar önem taşır.

Söz konusu üç yönü (kamu, bağımsız ve sivil) Diyanet'in mevcut yapı ve işlevini açıklamaktadır. Anılan hususlar Diyanet'in bir kurum olarak pek çok sorunla karşı karşıya

olduğunu da ortaya koymaktadır. Daha önce de belirttiğim gibi, İslamiyet'te ruhban sınıfı yoktur. Müslümanlar yetki, güç ve itibarlarını Tanrı tarafından atanmış olmalarından almamaktadır.

Bu durumda, Müslümanlar yetki, güç ve itibarlarını nereden alırlar? Müslümanlar söz konusu hususları İslamiyet'in güvenilir, gerçek kaynaklarına uygun bilgi ve geleneklerin yorumlanmasından almaktadır. Diyanet bağımsızlığını islami bilgi ve bilimsellikteki uzmanlığından almaktadır. Bu kurum, kendi bağımsızlığı ile sivil inisiyatiflere saygılı olma arasında bir denge tesis etmek zorundadır. Diyanet açısından, bir devlet kurumu olarak kendi kamusal yapısını göz önünde bulundurmak önemli olduğu gibi bilimsel özgürlüğü ve Türk toplumundaki sivil kaygıları gözetmesi de önem arz etmektedir.

Sağlıklı/sağlam bilgi aynı zamanda batıl itikatlarla, cehaletle, asılsız düşüncelerle, dinin kötü amaçla kullanılması ve din adına yapılan suiistimallerle mücadeleyi ifade etmektedir. İslam tarihinde Müslüman bilim adamları batıl itikatlarla, cehaletle ve fanatizmle mücadele konusunda sorumluluk üstlenmiştir. Çünkü dini bilgi tabii olarak böyle bir mücadeleyi gerektirmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı topluma sağlıklı ve kapsamlı dini bilgi kazandırılmasına öncelik vermektedir. Bu şekilde davranılmasındaki amaç, insanları eğitmek ve toplumdaki çeşitli dini eğilimlere karşı hoşgörüyü artırmaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı bilimselliğe, sağlam bilgi ve yoruma dayalı dindarlığın geliştirilmesi için çaba harcamaktadır. Duygusal dindarlık, kişiyi içe kapalı bir konuma getirmekte ve dış dünyaya kapılarını kapatmasına neden olmaktadır. Duyguya bağlı dindarlık kişinin kendini tamamen kapatmasına neden olabilmekte ve bu kişilerin zihinlerini eleştirel düşünceye açmaları güçleşebilmektedir.

Müslüman ülkeler arasında Türkiye'nin benzersiz konumu:

Şimdi de sizlere "Çağdaş Türkiye" konulu tartışmadan söz etmek istiyorum. Türkiye'nin günümüz İslam ülkeleri arasında benzersiz bir yeri vardır. Türkiye doğu ile batı medeniyetleri arasındaki kavşakta bulunan bir ülkedir. Türkiye'nin hem doğunun hem de batının farklı kültürel ve dini geleneklerini ihtiva eden bir tarihe sahip olma ayrıcalığı söz konusudur. Bu çoğulcu gelenek, Türk toplumunun siyasi ve kültürel kimliğinin oluşturulmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin içinde ve çevresinde yüzyıllardır varolan iç ve dış güçlerin çeşitli etkileri olmuştur.

Sizlere İslamiyet'te ılımlılıkla ile ilgili olarak Türkiye'nin deneyiminden söz etmek istiyorum.

Çağdaş Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerine inşa edilmiştir ve imparatorluk mirasını devralmıştır. Osmanlılar on sekizinci yüzyılda siyaset, hukuk, idare, eğitim ve kültürel alanlarda çağdaş reformlar başlatmıştır. Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları söz konusu reformları kabul etmiş ve Türk toplumunda çağdaşlaşma sürecini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bazı reformların kültürel kırılmaya/uyumsuzluğa neden olmasına rağmen, Türkiye'nin benzersiz kimliğini oluşturan kaynaklar ve kültürel hususlar toplumun dokusunda muhafaza edilmiştir.

Bernard Lewis'in de ifade ettiği gibi, Türk toplumu çok çarpıcı değişimlerle karşılaşmasına rağmen, İslami etki hala canlı durmaktadır:

712239

"Türk insanı arasında İslamiyet'in derin kökleri vardır. Osmanlı İmparatorluğu kuruluşundan yıkılışına kadar, İslam güç ve inancının ilerlemesi ve savunulmasına adanmış bir devletti. Bir asırlık Batılılaşma sonrasında Türkiye, dışarıdaki herhangi bir gözlemcinin hayal edebileceğinden daha çok değişiklik gerçekleştirmiştir. Fakat Türk yaşam ve kültürünün derin İslami kökleri hala canlıdır ve Türkiye'deki son Türk ve Müslüman kimlik hala rakipsizdir."

Türkiye'nin nüfusunun çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen, İslam bu toplumda monolitik bir din değildir. Müslüman nüfusun çoğunluğu gevşek bir tarzda İslam'ın Sünni yorumuna bağlıdır. Fakat İslam'ın algılanması ve uygulanması, mistik ve folklorik İslam anlayışından muhafazakar ve daha ılımlı İslam anlayışına kadar bir dizi çeşitlilik göstermektedir. Bu durum Türk toplumunun yüzyıllardır çok çeşitli kültürel akımlara maruz kalmasının sonucudur. Diyanet bu çeşitliliği tanımakta ve ılımlı, hoşgörülü bir İslam'ı teşvik etmekte ve bu İslam kavramını kucaklamaktadır. Türkiye'de aynı zamanda çeşitli Müslüman olmayan dini gruplar mevcuttur. Bunların çoğu İstanbul ve diğer büyük şehirlerde yoğunlaşmışlardır. Bunların mevcudiyeti bugün Türkiye'de benimsediğimiz büyük çeşitliliğe katkıda bulunmaktadır.

Bugün Türkiye ılımlı, hoşgörülü ve özgün bir İslam anlayışını destekleyen bir ülke olarak iyi örnekler sunmaktadır. Türkiye'de yaygın olan İslam anlayışı radikal, köktendinci veya dışlayıcı değildir. Türk toplumunda İslam'la ilgili bu tip bir ılımlı anlayışın nedenlerinden biri, Türkiye'de demokrasinin yaklaşık 80 yıldır var olması gerçeğidir. Kuruluşundan bu yana Türkiye demokrasisini geliştirmiştir ve şimdi diğer Müslüman ülkeler arasında iyi bir örnek olarak bulunmaktadır. Türkiye'de gördüğümüz şey demokratik kültürün hoşgörüyü, katılımı, sivil toplumu ve ılımlılığı teşvik etmesidir. Diğer Müslüman ülkelerin ve toplumların da tarihteki herhangi bir dönemden daha fazla demokrasiye ihtiyaç duydukları açıktır.

Bugün Müslüman dünyaya baktığımızda demokratikleşme ve devlet-din ilişkileri konusunda çok sayıda sorun görürüz. Bazı ülkelerde İslam'ın demokratik olmayan politikalar ve otoriter rejimlerin meşrulaştırılması için kullanıldığına şahit olmaktayız. Politik meşruiyet için İslam'ın yanlış kullanımı sorununa kritik bir bakış getirme zamanıdır. İslam insan haklarını, politik katılımı, sivil girişimleri, adalet ve eşitliği teşvik etmektedir. Hiçbir zaman İslam Allah adına fikirlere baskı yapmaz. Eğer Türkiye'de ılımlı bir İslam anlayışına sahipsek bunu tüm sorunlara rağmen Türkiye'deki demokratik kültürün oluşumuna borçluyuz.

Türkiye'deki İslam'la ilgili ılımlı bir anlayışın aynı zamanda farklı eğilimler, fikirler ve görüşlerin Türkiye'de ifade edilebilmesi gerçeğine de bağlı olduğunu ifade etmek isterim. Daha önce de belirttiğim gibi Türk nüfusunun çoğunluğu Müslüman'dır. Fakat İslam Türkiye'de monolitik bir yapıya sahip değildir. İslam'ın yorumlanması gruptan gruba değişebilir. Tüm bu görüş ve yorumlara yer vardır.

Entelektüeller, alimler ve dini grupların liderleri İslam hakkındaki kendi görüşlerini özgürce ifade edebilirler. İslam hakkında eleştirel düşünceler üzerinde bir kısıtlama yoktur ve Türkiye bu görüşlerin çeşitliliğinden gurur duymaktadır. Birçok diğer Müslüman ülke bu özgür platformdan yoksundur. Bazı Müslüman ülkelerde yalnızca bir düşünce ekolüne

destek mevcuttur ve karşı düşüncenin bastırılması bir devlet politikasıdır. Bu tip yerlerde İslam'ın farklı yorumlarını ifade etme özgürlüğü yoktur. Bu politika katı bir İslam anlayışını ve tek biçimliliği üretmektedir. Ve bu tip katı, sert hatlı yorumlama, ılımlılığı ve hoşgörüyü yok etmektedir. Dinin katı ve monolitik yorumlanması insanlara dikte edildiği takdirde, sonuçta bu fanatizme yol açabilir. Bu, bazı Müslüman ülkelerde gördüğümüz bir durumdur. Türkiye tüm görüşlere imkan vermesi bakımından büyük ölçüde farklılık arz eder.

Bugün Müslümanlar demokratik kültür ve değerlerin İslam ile çelişmediğinin farkına varmalıdır. Müslüman dünyası Türkiye'nin bu alandaki başarılarına bakmalıdır. Müslüman alimler artık otoriter rejimleri ve baskıcı siyasi kültürleri desteklememelidir. Bu tarzdaki lider ve hükümetlere dini meşruiyet sağlamamalıdır.

Ilımlılık aynı zamanda farklı dinlerin birlikteliğini kabulü de gerektirir. Türkiye çeşitli dini topluluk mensuplarının anayasa ile korunduğu ve Türk vatandaşı olarak görüldüğü sistemi ile bunun güzel bir örneğini sergilemektedir. Geçmişte, Osmanlı İmparatorluğu barış içinde bir arada yaşamanın benzer bir örneğini sergilemişti. Osmanlı hakimiyetinde kültürel farklılıklar, diğer kültürlere karşı hoşgörü ve tanıma politikaları ile geliştirilmişti. Müslümanların da bugün bu politikayı sürdürmemeleri için hiçbir neden yoktur. Müslüman alimlerin, İslam'ın Müslüman toplumlarda farklı din ve dini grupların varlığına karşı olmadığı fikrini geliştirmeleri gerekmektedir. Müslüman olmayanlar üzerinde İslamlaştırma ya da zorla değiştirme baskısı kurulmamalıdır. İslam, herkesin kendi dininin gereklerini yerine getirmesi düşüncesini tamamen desteklemektedir. Benzer bir şekilde, Batı dünyası da Müslümanları ya da diğer dini toplulukları Hıristiyanlaştırma politikaları izlememeli ; bu politikayı sürdüren kiliseleri desteklememelidir. Sosyal ve/veya ekonomik olumsuzluklar ve zor yaşam koşulları din değiştirme için araç olarak kullanılmamalıdır.

Ilımlık ve aşırılık arasındaki temel farklılığın, aslında ılımlı düşünceyle ilişikli olan, tolerans olduğunu vurgulamak isterim. Yani ılımlılık "öteki"ne hoşgörü gösterir: aşırılıkta ise "öteki" için yer yoktur. Aşırı ya da karşıt fikirlere hoşgörü gösteremezseniz, ılımlılık, ılımlılık adına farklı bir şekildeki aşırılık haline gelecektir. Bugün, bizler sadece halihazırdaki İslam ya da diğer dinlere ilişkin anlayışımızı değil; siyaset, refah, insan hakları, cinsiyetler arasında eşitlik, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, savaş ve çatışma da dahil olmak üzere bütün olarak hayata yaklaşımımızı ılımlılaştırmalıyız.

Sözlerimi Türkiye'deki İslam anlayışının ılımlı bir tabiatının olduğunu belirterek tamamlamak istiyorum. Demokratik kültür ve değerler böyle bir oluşuma katkıda bulunmuştur. İslam hakkında Türkiye'deki ılımlı anlayış ayrıca diğer dini toplulukların da din özgürlüğünden faydalanmalarını sağlamaktadır. Şu anki görünüm mükemmel olmasa da diğer Müslüman ülkelerin çok ilerisindedir.

*"İslam'da Ilımlılık" konulu uluslararası konferansta sunulan bildirinin Türkçe tercümesi, Ortadoğu Merkezi, Utah Üniversitesi, ABD, 21-22 Şubat 2004"